

RESİM SANATINDA KIRMIZI RENGİN SERÜVENİ

Arş. Gör. Zehra Seda BOZTUNALI *

ÖZET

Kırmızı tarih öncesi çağlardan günümüze resimde kullanılan başat renklerden biri olmuştur. İlk olarak, mağara duvarlarındaki hayvan figürlerinde ve av sahnelerinde görülen kırmızı, pek çok sanatçı için vazgeçilmez bir renk olarak dikkat çekmektedir. Dalga boyu en uzun renk olarak kırmızı, geniş bir renk yelpazesi sunmakta ve pek çok anlamı bünyesinde barındırmaktadır.

Resim sanatında kırmızı rengin araştırıldığı bu çalışmada, kırmızının etimolojisine ve nasıl elde edildiğine değinilmiştir. Ayrıca kırmızıya toplumsal, dinsel, eleştirel ve psikolojik açıdan yüklenen anlamlara yer verilmiştir. Resim sanatında kırmızı rengin kullanımı üzerine odaklanılmış ve yapılarda kırmızının ne gibi dönüşümlere uğradığı irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Resim Sanatı, Kırmızı, Renk, Anlam

---

* Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Antalya/TÜRKİYE
seda_esm@hotmail.com

THE ADVENTURE OF RED COLOR IN ART OF PAINTING

Res. Assist. Zehra Seda BOZTUNALI*

ABSTRACT

Red has become one of the fundamental colors used from ancient times until the very day. Red which was seen firstly in the animal figures and hunt scenes in the caves attracts the attention as an indispensable color for many artists. Red that has the longest wave height enables a wide range of color and it includes many meanings in itself.

This study which examined red in art elaborates the etymology of red and how it is acquired. Besides the social, religious, critical and psychological meanings which are attributed to this color are also mentioned in the study. It is focused on the use of the color red and it is aimed to investigate thoroughly how red has changed in the works.

Keywords: *Art of Painting, Red, Color, Meaning*

---

* Akdeniz University, Faculty of Fine Arts, Department of Painting, Antalya/TURKEY
seda_esm@hotmail.com

GİRİŞ

Kelime olarak kırmızının kökenine inildiğinde pek çok eski dilde var olduğu görülmektedir. Farsça 'Sühr', Arapça 'Ahmer' ve 'Kırmız', Fransızca 'Cramoisi', Almanca 'Karmesin-rot', İngilizce 'Crimson', İspanyolca 'Carmesi' ve İtalyanca 'Chermisi' olarak köklenen kırmızının çok eski olarak da Sanskritçe 'kirmidja' olduğu görülmektedir. Ayrıca kırmızı, Türkçede 'Adem', İbranicede 'Adam' demektir. Adını Arapça 'kırmız' dan, 'kırmız böceği' nden alan kırmızı, zamanla anlam genişlemesi yaşayarak al, kızıl gibi pek çok kırmızıyı bünyesinde barındırmıştır. 'Kırmız kırmızısı'nın ilk örneklerine eski Mısır resimlerinde rastlandığı bilinmektedir. Kaynağını İran ve Hint uygarlıklarından aldığı görülen kırmız kırmızısı'nın zaman içerisinde tüm Avrupa'ya yayılarak büyük bir egemenlik kurduğu görülmektedir (Yıldıran, 2007: 23). Renk düzleminde üç ana renkten biri olan kırmızı, renk tayfında en uzun dalga boyuna sahip renk olarak geniş bir renk yelpazesi sunmaktadır.

Kırmızı rengin elde ediliş serüvenine bakıldığında üç temel kaynak görülmektedir. Bitkisel Kaynaklar, Hayvansal Kaynaklar ve Mineral Kaynaklar. Bunlar bitkisel olarak Kök boya (Rubai Tinctorum), hayvansal olarak Kermes ve Koşnil (Dactylopius coccus), mineral olarak ise Aşı boyası ve Zincifre'dir. Yün boyamakta kullanılan kırmız bir kök olan kök boya, vişneçürüğü rengine yakın bir koyu kırmızılıktadır. Boyar madde içeriği diğer bitkilerden daha üstün olan kök boya, yüzyıllarca solmayıp canlılığını korumuştur. Alizarin adındaki en temel boyar madde ile beraber toplam 19 boyar maddeyi köklerinde barındıran kök boyanın tarımı Kuzey Afrika ve Avrupada yapılmış, sonrasında Portekizler ve İngilizler tarafından Hindistan'a ulaştırılmıştır. Türkiye de dahil olmak üzere geniş bir coğrafyada yetişen bu bitki kurutulup değirmende öğütülmekte ve macun haline getirilmektedir.

"Dünyada bilinen en eski boya bitkilerinden biri olan kökboya, Mısırlılar, Yunanlılar ve Romalılar tarafından kullanılıyordu. Orta Avrupa'ya ilk defa Romalılar daha sonra İspanya'da ki Araplar tarafından getirilen Rubia tinctorum orta çağda tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Bunun sebebinin doğuya giden Haçlıların bu muhteşem kırmızı rengin elde edilmesine dair bilgiyi beraberinde geri getirmelerinin olduğu sanılmaktadır." (Enez, 2008: 103)

Hayvansal kaynaklı boyar maddelerden biri olan ve Sanskritçe 'kermi', kurt, solucan anlamına gelen Kermes, Hint ve Avrupada yetişen Koşnil'in bir benzeridir. Akdeniz sahillerinde ve İran'ın Zagros dağlarına kadar yayılan bölgelerde yetişen ve kermes meşesi olarak bilinen ağaçta parazit olarak yaşamaktadır (<http://www.turkelhalilari.gov.tr/>, Erişim tarihi: 30.12.2014). Kırmızı boya yapımında kullanımı M.Ö. Sümerlilere dayanan Kermes, Ortaçağda çoğu ressam tarafından tercih edilen bir renk olmuştur (Görsel 1).

“Romalılar kermes ile boyanmış kırmızı rengi ‘scarlatum’ olarak adlandırmıştır. Bu dönemde farklı elyaf (ipek, yün vb. gibi) türlerini boyanmasında kermes böceğini kullanmışlardır. Ayrıca bu böcekten elde ettikleri pigmentleri duvar resimlerinde ve ikonaların da kullanmışlardır. Kermes Ortaçağda Venedik ve Marsilya’da toplanarak, diğer Avrupa ülkelerine ihraç ediliyordu. Venedikliler kermesten elde edilen kırmızı rengi süper renk olarak kabul etmişlerdir. Kermesin hem üretim tekniklerini kontrol etmiş hem de kalitesini korumuşlardır. Böylece kermes boya-maları “Venedik kırmızısı” olarak tüm dünyada ün kazanmıştır.” (<http://www.turkelhalilari.gov.tr/>, Erişim tarihi: 30.12.2014).

Görsel 1: Kermes

Yenidünya böceği olarak bilinen Koşnil’in Avrupa’da en çok aranan renk olarak ön plana çıktığı görülmektedir (Görsel 2). Ana merkezi Meksika’nın Oaxaca eyaleti olan bu renk, kırmızı böceği dişilerinden elde edilmektedir. Bunlar kaktüs türü olan ve Frenk inciri denen bir bitki üzerinde Kermes gibi parazit olarak yaşamaktadır. Yumurtlama dönemlerinde parlak kırmızı bir renge bürünen bu dişi böcekler ve yumurtaları toplanıp kurutulmaktadır. Sonrasında kuru böcek kabuklarının üzerinde bazı işlemler yapılarak boya maddesinin üretimi tamamlanmaktadır (www.bilgiustam.com).

“Kırmızı anlamına gelen Fr. ‘kermes’ ile zincifre anlamındaki Lat. ‘Minium’ sözcüklerinin birleşiminden türetilen Fr. ‘Carmin’ ve ayrıca Lat. ‘Vermiculus’ kırmızı ya da koşnil anlamındaki küçük kurt sözcüğünden gelen Fr. ‘Vermillon’ gibi renk terimlerinin kökeni de, bu parlak hayvani kırmızılara dayanmaktadır (Yıldıran, 2007: 24).

“Bu özel kırmızı, lal, gerçektende kandan yapılıdır. Yüzyıllarca İnka ve Asteklerin hazinesi olmuştur ve bundan yüzyıllar sonra gizli ürünlerini kiskançlıkla saklayan İspanyolların da hazinesiydi. Kral ve kardinallerin elbiselerinde, ekran tanrıçalarının dudaklarında, göçebelerin deve heybelerinde ve büyük ressamların tuvallerinde kullanılıyordu ve ertesi gün kaybolmasına kullanıcıların çoğu aldırımıyordu çünkü taze olduğu gün lal -veya koşnil veya kızılı, birçok adı vardır- doğal dünyanın ürettiği en kırmızı renklerden biridir.” (Finlay, 2004: 134)

Görsel 2: Koşnil (*Dactylopius coccus*)

Mineral kaynaklı bir madde olan aşı boyası, killi kumlar, kızıllaşmış topraklar gibi doğal toprak boyalarını kapsamaktadır. Aşı boyası kiremit kırmızısı bir renkte olup, prehistorik dönemlerde kayaların üzerine yapılan pek çok resimde kullanılmıştır. Ayrıca çömleklerin üzerine çizilen resimlerde de kullanıldığı belirtilmektedir. “Kiremit kırmızısı renginde bir toprak boyadır. Aşı demir oksitli boyadır. Eskiden ahşap evlerin kirliliğini kapatmak için cephelerine sürülürdü.” (Turani, 2011: 17)

Kırmızı Renge Toplumsal, Dinsel, Eleştirel ve Psikolojik Açidan Yüklenen Anlamlar

Renklere yüklenen anlamlar pek çok coğrafyada oldukça çeşitlilik göstermiştir. Kırmızı renge de pek çok kültürde farklı farklı anlamlar yüklediğini görmek mümkündür. Bu anlamlar toplumsal, dinsel, eleştirel ve psikolojik yönlerde olup, oldukça köklü bir geçmişe sahiptir.

Kırmızı politikadan giyime, toplumsal olarak pek çok alanda var olmaktadır. Kırmızıyı çekici kılan belki de birincil unsur zıtlıklarla dolu pek çok anlamı bünyesinde barındırmasıdır. Örneğin bir renk bir coğrafyada kutsal bir anlam ifade ederken aynı renk farklı bir coğrafyada şeytani bir anlam taşıyabilmektedir. Kırmızı için de böyle bir durumdan söz etmek mümkündür. Bir inançta kırmızı Kutsal Ruh’un kırmızısını simgelerken farklı bir inançta cehennem kırmızısını temsil edebilmektedir. Eski dönemlerde Anadolu’da gelinliklerin kırmızı renkte olduğu bildirilmektedir. Günümüzde ise gelinlikler yerini beyaz, fildişi gibi renklere bırakmıştır. Ayrıca evlenmeye hazırlanan kızların bekâretlerinin simgesi olarak gelinliklerinin üstüne kırmızı kuşak bağladıkları günümüzde de devam etmekte olan bir gelenektir. Kırmızı renk, yaşam, sevgi ve sıcaklık gibi olumlu, savaş, nefret, kan ve ateş gibi olumsuz anlamları taşımaktadır.

Dinsel anlamda kırmızı renge farklı anlamlar yüklediği görülmektedir. İbrani dininde utanç verici, yüz kızartan hareketlerin rengi olan kırmızı, hıristiyanlıkta kutsal ruh’u simgelemektedir. Yine hıristiyanlıkta kırmızı ve kırmızı şarap İsa’nın kanını temsil etmektedir.

“Kırmızı rengin temsil ettiği simgesel dünya her zaman kanla ve ateşle bütünleşir. Ve bu nedenle, bir iyi kırmızı söz konusu olur bir de kötü kırmızı çünkü bir iyi kan vardır bir de kötü kan, bir iyi ateş vardır bir de kötü ateş. (...) İyi taraftan bakıldığında kırmızı, Pantekot’un ve Kutsal Ruh’un kırmızısıdır. Hem bir ışık, hem de bir soluktur, güçlü ve sıcaktır. Parlar, ısıtır, güneş gibi aydınlatır. Bunun karşısında şeytanın kırmızısı bulunur, cehennem ateşinin kırmızısı, yakan, yaralayan, yıkan. Yahuda’nın saçlarının, ikiyüzlü tilkinin tüylerinin kızıl kırmızısıdır bu, kur-naz, açgözlü ve kibirli insanın kırmızısıdır.” (Sanat Dünyamız, 2008: 24)

Kırmızı başkaldırı ve devrimin rengi olarak eleştirel ve politik bir anlama da sahiptir. Yaşanan pek çok devrimin adeta ruhu olan bu renk, gücün, cesaretin ve direnişin simgesi haline gelmiştir. Kırmızı renk üzerine beyaz daire ve içinde siyah gamalı haç (Swastika) bulunan bu simge Naziler için yaratılışın sembolüdür (www.tersninja.com) (Görsel 3). Pek çok ülke bayrağında da kırmızı rengin hakimiyeti dikkat çekmektedir. Her ülkenin kırmızı rengi seçmesinin farklı farklı nedenleri vardır. Türk ve Bulgaristan bayraklarının da aralarında bulunduğu bazı bayraklar şehitlerinin kanını taşımaktadır (Görsel 4). Aynı zamanda bu kan cesaretin de bir göstergesidir. Genel olarak diğer ülke bayraklarında da kırmızı renk bulunmakta ve doğan güneş, özgürlük, eşitlik ve birlik gibi anlamlar taşımaktadır (Görsel 5). “Kırmızı Nijerya ve Almanyada şanssız anlamında, Çin, Danimarka ve Arjantin’de şans anlamına gelmektedir. Çin, Kore ve Japonya’da aşk, Hindistan’da arzu ve hırsı yansıtmaktadır.” (Özer, 2012: 275)

Görsel 3: Gamalı Haç

Görsel 4: Türk Bayrağı

Görsel 5: Almanya Bayrağı

Sıcak renkler grubunda yer alan ve büyük bir enerjiye sahip olan kırmızının psikolojik anlamdaki yansımalarına bakıldığında ise tarihte yaşanan bir olay ile karşılaşmaktadır. İskoçya kraliçesi Mary'nin idam edildiğinde giydiği kıyafetin renginin kırmızı olması dikkat çekicidir. Koyu kırmızı bir iç eteklik giyen kraliçe Mary'nin bu rengi bilinçli olarak seçtiği ve bu yolla iç dünyasını dışa vurduğu görülmektedir. Kırmızı o dönem Avrupa'sında şehitlik, cesaret ve krallık soyuna ait olan kanın rengini temsil etmekteydi.

“O sabah şık bir rahibe gibi giyinmişti üzerinde siyah kadife işlemeleri olan uzun, siyah saten bir elbise giymişti ve belinden - Protestan İngiltere'ye tekrar aşılacak istediği inancın sembolleri olan iki tesbih sarkıyordu. Kumral saçlarını uzun beyaz bir başörtüsü kaplıyordu. Ama sahneye çıkıp elbiselerini çıkardığında bütün manastır çağrışımları yok oldu, çünkü siyah ve beyazın altına koyu kırmızı kadife bir iç etekliği ve koyu kırmızı saten kortaj giymişti. Tudor İngilteresi'nde ve Avrupada kırmızı; şehitlik cesaret ve krallık soyuna ait kanın rengiydi.” (Greenfield, 2008: 77)

Goethe'ye göre kırmızı renk insana güç vermektedir (Alakuş, 2009: 87). Farklı tonlardaki kırmızının insan üzerinde farklı etkiler uyandırdığı belirtilmektedir. Açık değerdeki kırmızı, güven ve sevgi duygusunu uyandırmakta, orta değerdeki kırmızı düzenlilik, kan rengindeki kırmızı ise iç tepkisel duyguları hareketlendiren bir etki uyandırmaktadır. Kan basıncını (tansiyon) etkileyen bu renk, kan dolaşımını hızlandırmakta ve teneffüsü arttırmaktadır. Dominant bir renk olup, pek çok insanın ilk tercihlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Tutku ve ateşin rengi olan kırmızı, dikkati arttıran, hareketlilik sağlayan, beyni çalıştıran, sağlık, canlılık, sıcaklık, dinamizm, heyecan, aşk, zafer, cömertlik, fedakârlık, acıma, cesaret, güç ve hayat gibi etkileri yansıtmaktadır. Kırmızı renge uzun süre bakıldığında kişi üzerinde gerginlik ve heyecan, şiddet ve tehlike, kısa süreli bakışta ise vurucu ve dikkat çekici etkiler uyandırmaktadır. Bundan dolayı günlük hayat içerisinde pek çok sektörde bu renk tercih edilmektedir. Özellikle reklam sektöründe dikkat çekmek ve tüketimi arttırmak için bu rengin kullanıldığı görülmektedir. İştah açıcı bir renk olan kırmızı içecek ve fastfood ambalajlarının da popüler rengidir. Yine uyarıcı etki yaratmak için pek çok trafik işaretlerinde, trafik lambalarında, yangın koruma ekipmanlarında kırmızı renk kullanılmıştır.

“Kitleyi belli renk öğeleriyle yönlendirme, iletişim alanında da geçerlidir. Trafik işaretleri ve sinyallerindeki renk kalıplarından, özel anlamda kullanılan renklendirmelere kadar renk çeşitleri işaret kodlarındaki yerlerini alırlar.” (Tansuğ, 1982: 129)

Resim Sanatında Kırmızı

Resim sanatında kırmızı renk kullanımının ilk örneklerine tarih öncesi çağlarda rastlanmaktadır. M.Ö. 15000-20000 zaman aralığına denk gelen, İspanya'nın ünlü Altamira mağarasının duvarlarında çizili olan hayvan figürlerinde kırmızı rengin hakimiyeti görülmektedir (Görsel 6). Av sahnelerinin betimlendiği bu resimlerde kırmızı renk vurucu ve dikkat çekici bir yoğunluktadır. Yine 40000 yıl öncesine tarihlenen Fransa'daki Lascaux mağarasında yer alan resimlerde de hayvan figürleri ve av sahneleri bulunmaktadır (Görsel 7). Hayret verici bir desen anlayışının ve renk ustalığının olduğu eserlerde ortaya konan renklerin yapımı da oldukça dikkat çekmektedir. Uzmanlar bu dönem insanların boya yapmak için doğal ve yerel kaynakları bir araya getirerek özel karışımlar elde ettiklerini belirtmektedir. Kullanılan bu tekniğin ileri bir teknik olduğu bildirilerek, özenli bir çalışma sonucu ortaya konduğu ifade edilmektedir.

Görsel 6: Altamira Mağarası, M.Ö.15000-20000, Kuzey İspanya

Görsel 7: Lascaux Mağarası, M.Ö. 17.000, Güneybatı Fransa

“Kırmızı, primitif ilk insanların keşfettikleri renkler arasında yer alır. İspanya’nın kuzeyinde bulunan Alta mira ve Fransa’nın güneyinde yer alan Lascaux mağaralarındaki resimler incelendiğinde, bolca kırmızı renge rastlarız. Primitif insanın doğasal özlü bir boya olan kırmızıyı, bu denli çok kullanmasının nedeni, belki de insan üzerindeki kuvvetli etkisinden kaynaklanıyordu. Ayrıca Tunç çağından kalma mezarlarda ölünün yanında bulunan çeşitli kaplar içerisinde, bolca kırmızı boyanın bulunması bu rengin hayatlarında önemli bir yer tuttuğunu gösterir.” (Çitoğlu, 2008: 40)

Kayaların üzerindeki girinti ve çıkıntıların da göz önünde bulundurularak yapıldığı görülen resimlerde gerçekçi bir görünüm dikkat çekmektedir (Çömen, 2010: 22). Gözleme kabiliyetlerinin güçlü olduğu ve figürlerin görüntülerinin anlık olarak birbirini takip ettiği görülmektedir.

Görsel 8: Ebu Simbel Tapınağında bulunan duvar resmi

Mineral kaynaklı bir boyar madde olan Aşı boyasının kullanımına ilk olarak Ortaçağ ressamlarının paletlerinde rastlanmaktadır. Ayrıca Eski Mısır resim sanatında da insan ve hayvan bedenlerinin resimlenmesinde aşı boyası kullanıldığı bilinmektedir. Kutsallık ve öte dünya inancı mısır resim sanatında öne çıkmakta olup, konular genel olarak cenaze törenleri ve dini törenler üzerine şekillenmiştir (Çömen, 2010: 23). Mısır resim sanatındaki pek çok duvar resminin kendine özgü üslubunda düz bir yüzey anlayışı dikkat çekmektedir. Derinlik anlayışının olmadığı görülen resimlerde insan figürleri ve bacaklar profilden, gövde ve omuzlar cepheden, gözler sürekli olarak cepheden ve yüz profilden olacak şekilde belli başlı kurallar dâhilinde resmedilmiştir. (Görsel 8). Sezer Tansuğ Mısır resim sanatını şu şekilde dile getirmektedir;

“Mısırlı ressamların başlangıçta fırça yerine saz ve kamış saplarını kullandıkları anlaşılıyor. Bunlar ucu yontulmuş bitki parçalarıydı. Daha sonraları palmiye liflerinden yapılmış fırçalar kullanmaya başlamışlardır. Küçük kasecikleri ve çukur deniz kabuklarını da boyalarını koymak için kullanıyorlardı. Doğal nesnelere elde edilen renkler; sözgeşi kökboyalı, mısır resim sanatçılarının belli başlı malzemeleri arasındadır. Okr (Aşıboyası), mavi ve yeşil renkler elde etmek için dövülmüş emaye, is birikintileri, yarım kalmış resimlerin yakınındaki kaplarda bulunmuştur. Boya malzemesi suyla karıştırılarak inceltilmiş ve çam sakızı eriyiği ile de yapışkanlığı sağlanmıştır. Okr renklerinin insan ve hayvan bedenlerinde kullanıldığını görüyoruz. Bu renkten kırmızı, kahverengi, sarı gölgeler elde edilmiştir. Kadın figürlerinde beden ve yüzün rengi, erkek figürlerinden daha açıktır. Ancak kadın ve erkek guruplarında açık ve koyu renk çeşitliliklerine de rastlanabilir. Beyaz, elbiselerde ve bazı durumlarda da zemin rengi olarak kullanılmıştır. Okr ve beyaz karışımından, çok kullanılan bir çeşit pembe elde edilmiştir.” (Tansuğ, 2006: 29-30)

Görsel 9: Eski Mısır dönemine ait bir tapınak duvarı

Mısır’da sarı ve altın renginin güneşten geldiği ayrıca pek çok mısır sfenks’lerinin yüzünde kırmızı renk pigmentinden izler bulunduğu bilinmektedir (Alakuş, 2009: 46). Yukarıdaki Eski mısır dönemine ait bir tapınağın duvarına çizilen resimde kutsal simgelerin yer aldığı görülmektedir (Görsel 9). Kenarları beyaz kontörle çizili daire formunun içi ise kırmızı renktedir. Birbirlerinin tekrarı olan formlar simetrik bir yapı oluşturmaktadır.

Mısır’da insanın rengi olan Kırmızı’nın Ortaçağ’da ise tanrının rengi olduğu görülmektedir. Yine bu dönemde mavi hristiyanlığın, altın sarısı da kutsal tinin rengi olmuştur.

“Kırmızı renge katılan anlamlar; orta çağda diğer renklere göre zor elde edilmesi nedeniyle yoğunlaşmıştır. Kırmızıyı elde etmekte zorlanan özellikle kumaş boyacılarıydı. Krallar; zor bulunması, çok pahalı olması ve elde edilmesi zor olan kırmızı renkte boyanmış kıyafetler giyerek krallıklarını ilan ederlerdi. Ortaçağda kırmızı rengin bu kadar önemli olmasına sebep olan ilk unsur, rengin çekiciliğinin yanı sıra kırmızı rengi elde etmenin her insana nasip olmadığıdır. Kırmızı tıpkı altın, yakut gibi çok pahalıdır ve ihtişamın simgesi haline gelmiştir. Eco (2006:105-106) “Güzelliğin Tarihi” adlı kitabında ortaçağ soyluları için şunları söylüyor. “Ortaçağ soyluları güçlerini göstermek için altın ve mücevherler takarlar ve erguvan kırmızısı gibi değerli renklere boyanmış giysilere bürünürlerdi.” (Çömen, 2010: 95)

Görsel 10: Aziz Matta, M.S. 830 dolayları

Görsel 11: Jan Van Eyck, Türbanlı Adam Portresi, 1433, Ahşap üzerine yağlıboya. 33.3 x 25.8 cm. National Gallery, London

Rönesans dönemi eserlerinden biri olan ve Jan Van Eyck'a ait “Türbanlı Adam Portresi” adlı çalışma, resimde değişen konulara örnek teşkil ediyor olması ve toplumsal kültürün içinde kırmızının konumlanmasını belirtmesi adına öne çıkan bir yapıt olarak değerlendirilmektedir (Görsel 11). Çalışmada dönemin burjuva sınıfının yansıtlığı görülmektedir. O dönemde sınıf atlamak isteyen Rönesans erkekleri tarafından kepler ve şapkalar tercih edilen birincil aksesuarlardandı. Kızıl ve koyu kırmızı elbiseler Venedik ve Floransa'da üst mevkideki pek çok devlet memurunun önemli bir parçasıydı (Greenfield, 2008: 86).

Görsel 12: Pier Della Francesca, Federico da Montefeltro ve Battista Sforza Portresi, 1465-66, Panel, 47 x 33 cm (her biri), tahta üzerine yağlı boya ve tempera, Galleria degli Uffizi, Floransa

Pier Della Francesca'ya ait yine Rönesans dönemi eserlerinden biri olan "Federico da Montefeltro ve Battista Sforza Portresi" adlı eserde de kırmızı rengin kullanımı dikkat çekmektedir (Görsel 12). Rönesans Avrupasında kırmızının zengin kesime, prestij ve güce ait olduğu görülmektedir. Rönesans dönemine ait kırmızı hakkındaki inançların Klasik kültüre dayandığı bildirilmektedir (Greenfield, 2008: 79). Yunan ve Romalıların inancına göre kırmızı ilahi bir renk olup, klasik düğünlerde, cenazelerde ve kutsal pek çok ritüelde kırmızının varlığı göze çarpmaktadır. Kırmızı renk içerisinde özellikle kızıl ve koyu kırmızı hükümdarlar için en seçkin renk olarak belirtilmektedir. Rönesans döneminde kırmızıya duyulan özlemin oldukça yüksek olduğu bilinmektedir. Çünkü bu dönem Avrupası'nda kırmızı kumaş az bulunmaktaydı.

Görsel 13: Caravaggio, Aziz Jerome, 1605-1606, Galeria Borghese, Roma, İtalya

Pek çok sanat tarihçisine göre barok resmin en önemli temsilcisi olarak görülen Caravaggio'ya ait "Aziz Jerome" adlı eserde de figürün bedenini örten kırmızı renkli kumaş ilgi çekmektedir (Görsel 13). Yoğun dramatik etkiyi yansıtan resmin arka planı koyu tondadır. Eserde ışık gölge karşıtlığı ile biçimlenen aziz figürü ve elinde tuttuğu kalem ile kuru kafa, kitaplar ve masa gibi nesnelere yer almaktadır. Kuru kafa, kalem ve kitaplar teknolojinin gelişimini işaret etmekte olup, seküler (dünyevi, dünyacılık) olanla dinsel olanın kırmızı renk vasıtasıyla bir araya getirildiği belirtilmektedir (Apostolos-Cappadona, 2008: 37).

Empresyonist dönemde "Siyahlar ve griler, saf beyaz, çeşitli kahverengiler ve aşı boyası, koyu kahverengi (ombre), kırmızı kahverengi gibi "toprak" renkleri paletlerden çıkarıldı." (Serullaz, 2004: 15-16). Onun yerine scarlet kırmızısı kullanılmaya başlanmıştır. Empresyonizme gelinceye kadar resimde kullanılan renk, başlı başına bir değer değil, üzerinde bulunduğu objeyi ifade etmek isteyen bir araçtır. Oysa Empresyonizm için, doğada durağan objelerin gerçek rengi olarak nitelendirilecek renkler, yani lokal renkler bulunmamaktadır. Yalnızca renk ve renk varyasyonları vardır. Empresyonizmde renk, doğrudan resim sanatı için tek belirleyici öğe olarak belirtilmektedir. İzlenimcilik akımı içerisinde yer alan sanatçılar akademi öğrenimini reddederek doğaya açılmışlardır. Her türlü önyargıyı bir kenara bırakan bu sanatçılar, doğayı gözlemle-

yerek, algıladıkları izlenimleri tuvallerine aktarmak istemişlerdir. Boudin “Doğrudan doğruya doğa karşısında boyanan tuvaler, canlı fırça sürüşlerine yol açar ki; bunlar atölyede elde edilemez” demiştir (Turani, 1992: 33). Aşağıdaki eserde Claude Monet’e ait olup, bir kır manzarasını yansıtmaktadır (Görsel 14). Açık havanın resmedildiği eserin ön planında bir kadın ve kız çocuğu figürü, arka planda ise yine bir kadın ve çocuk figürü ile beraber ağaçlar ve ağaçların arkasında bir ev bulunmaktadır. Açık kırmızı tonlardan oluşan gelincikler ise resmin sol tarafında bulunmaktadır.

Görsel 14: Claude Monet, Red Poppies at Argenteuil, 1873, Musee d'Orsay, Paris, Fransa

Görsel 15: Henry Matisse, Akşam Sofrası (Kırmızı Uyum), 1908, tuval üzeri yağlıboya, 246x180 cm, St. Petersburg Hermitaj Müzesi

Fovist akımın öncülerinden olan Henri Matisse'e (1869-1954) ait "Kırmızı Oda", "Kırmızı Uyum" gibi adlarla da bilinen "Akşam Sofrası" nda, yoğun, saf ve canlı renkler göze çarpmaktadır. Kırmızı ana renk olup, renk başlı başına ifade aracı olarak kullanılmıştır. Geleneksel çizim ve perspektif kurallarının bilinçli olarak bir kenara bırakıldığı çalışmada, iki boyuta indirgenen formların varlığı dikkat çekmektedir (Görsel 15). Yüzeydeki tüm formların kompozisyonun bütünüyle özdeşleştiği ve hepsinin bir bütün olduğu görülmektedir. Matisse'in kullandığı Fovist üslup, 1905-08 arası sürerek, uzun sanat yaşamı boyunca gelişme göstermiştir.

Görsel 16: Henry Matisse, Kırmızı Stüdyo, 1911, tuval üzeri yağlıboya, 181 x 219.1 cm, Modern Sanat Müzesi, New York

Matisse "Kırmızı Stüdyo" çalışması için "Kırmızı rengi nereden aldığımı bilmiyorum. Bütün bu şeyler ancak kırmızı renkle beraber gördüğümde benim için netleşiyor, ortaya çıkıyor." demiştir (Sanat Dünyamız, 2008: 127). Tabloda yer alan eserler renkli ve detaylı iken, odanın mimarisi ve mobilyalar kırmızı yüzeyde negatif aralarla belirlenmiştir (Görsel 16). Eserin merkezi yelkovan ve akrebi olmayan ayaklı saat olup, atölyenin gerçek rengi mavi ve gridir. Ancak sanatçının bilinçli bir şekilde kırmızıyı seçtiği görülmektedir. Bunun nedeni; mavi ve grinin içindeki 'duygu', odanın içindeyken yaşadığı hislerle örtüşmemektedir. En soldaki perdeli pencerede dikkat çeken bir nokta vardır: Beyaz renkli bir parlaklığa sahip olan perde kırmızıyı daha karanlık göstermektedir.

Otto Dix'e ait "Slyvia von Harden'in Portresi" adlı çalışma gerilim ve kuşku duygusu uyandıran bir renk kullanımı ile dikkat çekmektedir. Yeni Nesnelliğin yetkin bir örneği olan bu çalışma, kafe içerisindeki mekânı yansıtmaktadır (Görsel 17). Sert görünümlü olan figürün giydiği kaymış çorap ise cinselliği çağrıştırmaktadır. Yeni Nesnellik akımı 1920'ler ile 30'ların başı arasında Alman resminde görülmektedir. I. Dünya Savaşı'nın acımasızlığına ve bunalımlarına teslim olan ve kötümser bir yaklaşımı benimseyen bu anlayış, Alman Dışavurumculuğu'na tepki olarak doğduğu belirtilmektedir (www.lebriz.com).

Görsel 17: Otto Dix, Gazeteci Sylvia von Harden'in Portresi, 1926, Pano üzerine yağlıboya, 88 x 120 cm, Paris, Musee National d'Art Moderne

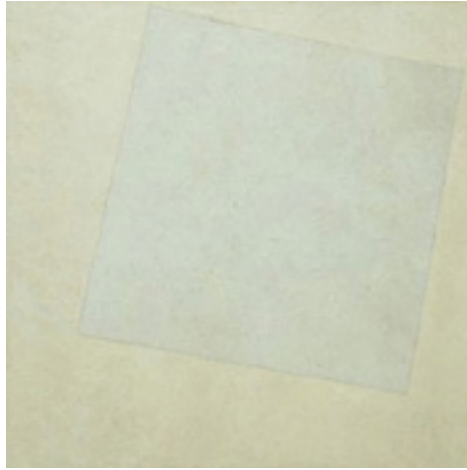
Kırmızının Rus Avangard sanatında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Rus dilinde 'krazniy' 'kırmızı' renge karşılık gelip, 'güzel', 'önemli' ve 'başlıca' gibi anlamlar taşımaktadır. Rusya'da kırmızının pek çok anlamı bünyesinde barındırdığı, dinsel ikonlardan giysilere, modern sanat yapıtlarından sosyalizm simgelerine kadar, her alanda başat renk olarak öne çıktığı görülmektedir. Rus Avangardının temsilcisi Maleviç'in Rus köylüsünü resmettiği eserde, özgün halk kültürünün yeniden keşfi yapılmıştır. Rus köylülüğünün ruhsal durumunu yaratmayı amaçlayan sanatçı, kırmızı lekelerle kapladığı yüz­süz başlarla şehitlik metaforlarını yansıtmaktadır (Petrova, 2008: 60).

Süprematizm ve Konstrüktivizm'in Rus Avangardının öne çıkan iki ana akımı olduğu ve 20. yüzyıl sanatını derinden etkiledikleri belirtilmektedir (www.e-skop.com). Bu iki akımın ilanının 1915 yılının sonunda, Petrograd'da düzenlenen 0.10. Son Fütürist Pentür Sergisi'nde gerçekleştiği bilinmektedir. Maleviç'e göre süprematizm sanatın sonu olup, ona göre sanatın yerini hayat inşa etmek olacaktır. Atölyelerinde artık resim çizilmediğine hayatın formlarının inşa edildiğine vurgu yapan sanatçının en radikal eseri 'Beyaz Üstüne Beyaz' olarak kabul edilmektedir (Görsel 19). Kare 20. yüzyıl sanatında önemli bir biçim olup, objektif, simetrik, düşey, yatay, diyagonal eksenleri olan ve döndürülebilen bir formdur. "1918 tarihli 'Beyaz üzerine Beyaz Kare'si başlangıç ve sonuçtur. Beyaz yüzey uzaydır. Hem mükemmeldir hem bitmiştir. Hiçliktir, eşitliktir, bağımsızlıktır. Barış içindeki mutluluktur. Buradan yani sıfır noktasından sonra her şey başlayabilir. Bu resim soyutun gidebileceği son evredir." (www.lebriz.com)

Görsel 18: Kazimir Maleviç, Kadın Büstü, 1928-32, Kontrplak üzerine yağlıboya, 73 x 52.5 cm, Rusya Devlet Müzesi, St. Petersburg, Rusya

Görsel 19: Kazimir Maleviç, Beyaz Üstüne Beyaz, 1918

Soyut resmin öncülerinden olan Kandinsky'nin sanatında da kırmızı rengin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Kandinsky için kırmızı dünyevi olanı, insani olanı, bedensel olanı temsil eder. Ayrıca canlı, hareketli ve huzursuz bir etki verir. Donald Kuspit Kandinsky'nin renk ve duygu arasında kurduğu bağlantıyı şöyle ifade eder:

“Renk ve duygu karmaşıktır. Duygu deneyimi tinsel deneyimdir ve tinsel deneyimin duygusal formu vardır. Rengin dışsal görünen olgusu, duyguların içsel ve görünmez olgusunun ani bir bildirisidir. Tam olmak için duygunun renge, içsel anlama sahip olmak için rengin duyguya ihtiyacı vardır. Kandinsky belirli renklerin belirli duygularla örtüştüğünü iddia eder. Duygu ve renk yalnızca kültürel veya keyfi olarak ilişkili değildir, aralarında esaslı bağlantı vardır.” (Öndin, 2008: 112)

Kandinsky’ye (2005: 76-77) göre “Parlak kırmızı insanları her zaman cezp etmiş olan ateşin cazibesine sahiptir. Uzayan tiz trompet sesinin kulağı incitişi gibi, keskin limon sarısı da gözü incitir ve izleyici, mavi ya da yeşilde ferahlık aramak üzere oradan uzaklaşır. Fakat daha duyarlı bir ruh için, renklerin etkisi daha derin ve yoğun bir şekilde etkileyicidir. Ve böylece renklere bakmanın ikinci ana sonucuna ulaşırız: onların ruhsal etkileri. Rengin ruhsal etkisinin, doğrudan bir etki mi yoksa çağrışımın bir sonucu mu olduğu muhtemelen soruya açıktır. Bedenle bir olan ruh, çağrışımın bedeni etkileyişi sonucu oluşan ruhsal bir sarsıntı geçirebilir. Sıcak bir kırmızı heyecanlanmaya yol açarken, kırmızının başka bir tonu kanı çağrıştırdığı için acı ve tiksintiye neden olabilir.”

Görsel 20: Vassily Kandinsky, Kompozisyon 4, 1936, Tuval üzerine yağlıboya, 113.5 x 195 cm, Musee National d'Art Moderne, Centre Georges Pompidou, Paris

Kandinsky’ye göre soyut sanat, sanatçının iç dünyasını yansıtmakta ancak onun için iç-dünya romantiklerde olduğu gibi duygusal dünyaları değil, aksine korku, neşe gibi duyguları ifade etmektedir (İpşiroğlu ve İpşiroğlu, 1993: 52). Ona göre özgürlüğe kavuşma, içsel zorunluluk ile arınan, bunları aşan kişinin yüksek düzeydeki hakikatlere ulaşması, renk ve biçim gibi dış öğelerin uyandırdığı ruhsal titreşimleri duyabilmesidir. Sanat ile iç içe olduğu ilk yıllardan beri iç ses Kandinsky için yaşamsal ve sanatsal bir öz olmuştur. Kandinsky içsel görüş ve sezgisel olarak hissedilebilen ruh titreşimlerine dair görüşünü 1935 yılında Danimarka’da şöyle ifade etmiştir:

“...Herşeyde bulunan bu gizli ruhun teleskopla veya mikroskopla görülmesine ben içsel görüş diyorum. Bu görüş dıştaki sert kabuğu delerek içeri girer. Şeylerin dışsal formları yerine içtekileri algılamamızı ve tüm duyularımızla içsel nabız atışlarımızı fark etmemizi sağlar.” (Güven, 2003: 14).

Almanya'daki Bauhaus okulunda öğretmenlik yaptığı dönemde Kandinsky, hevesli bir şekilde bilimsel kitap ve ansiklopedilerden embriyolojik, zoolojik ve botanik görüntülerin röprodüksiyonlarını toplamış ve onları derslerinde kullanmıştır. Ernst Haeckel ve Karl Blossfeld'in biyoloji ve sitoloji alanlarında yazdıkları kitapların etkisinde kaldığı bilinen sanatçının atölyesinde fizik, botanik, zooloji, astronomi dergilerinden alınan resimler bulundurduğu düşünülmektedir (Bayramın, 2011: 32). Kendisinin büyük bir merak ile böceklerin şekillerini incelediği ve mikroorganizmaların, tek hücreli canlıların gizemli dünyasından oldukça etkilendiği bilinmektedir.

Görsel 21: Wassily Kandinsky, MIT UND GEGEN, 1929

Görsel 22: Alberto Burri, Çıval bezi ve kırmızı, 1954, tuval üzerine çıval bezi, zambak ve vinil boya, 80 x 100 cm, Tate Gallery, Londra

Alberto Burri tarafından 1954 yılında yapılan “Çuval Bezi ve Kırmızı” isimli çalışmada da kırmızı baskın bir renktir. Çuval bezi, zambak ve endüstriyel vinil boya gibi malzemelerin resme dahil edildiği eserde, farklı doku ve renklerin yan yana gelmesi ile kurulan denge dikkat çekmektedir (Görsel 22). Çuval bezinin yara bandını, kırmızının ise kanı anımsattığı eserde, sembolik ve psikolojik bir boyutun varlığı hissedilmektedir. Sert ve ham malzemelerin esere acımasızlık kattığı görülmektedir. “*Eleştirmenler bu özelliği savaş sonrasında deneyimlenen genel ciddiyeti ve sadeliği, yaşanan ıstırabı ve yıkımların süregelen acısıyla bağdaştırmıştır.*” (Sanat Dünyamız, 2008: 155).

Soyut Dışavurumcu bir anlayışa sahip olan Mark Rothko'nun eserlerinde de kırmızının yaygın kullanımına rastlanmaktadır. Kırmızının pek çok çeşidini çalışmalarında kullanan sanatçı, neredeyse sadece, renk ve şekilleri kullanarak kendini ifade etmekte gibidir. Büyük boyutlu olan “Vişneçürüğü üzerine kırmızı” adlı eserde ise ışıldayan koyu bir kırmızı kullanımı vardır. Arka plan vişneçürüğü renginden oluşmakta, üzerinde de kırmızının koyu bir tonundan oluşan çerçeve benzeri bir dikdörtgen form yer almaktadır (Görsel 23). “*Rothko resimlerindeki şekilleri çoğunlukla dikdörtgen-şeyler’ hatta portreler olarak görüyordu.*” (Sanat Dünyamız, 2008: 129) Renk alanı ressamlarına yakın bir tavır sergilediği görülen Rothko, tuval üzerinde hareketin kullanımını yerine renk kullanımına ağırlık vermektedir.

Görsel 23: Mark Rothko, Vişneçürüğü üzerine kırmızı, 1959, tuval üzeri yağlıboya, 266.5 x 239 cm, Tate Gallery, Londra

1962 tarihli James Rosenquist'e ait "Marylin için Çalışma" isimli esere bakıldığında kırmızının egemenliği göze çarpmaktadır (Görsel 24). Çekici imgeler ve erotik imalarla yüklü eser kışkırtıcı olup, sanat alımlayıcısına cinsel çağrışımlarda bulunmaktadır. Yüzünün yarısı bir bardakla kapatılan kadın figürü, izleyiciye, neden yüzün yarısı bir bardakla kapatılmıştır şeklinde bir soru sordurmaktadır. Örtülü bir anlam taşıyan eserin çok bilinen imgeleri kullanması, onu Amerikan Pop Sanatı ile bağdaştırmaktadır (Sanat Dünyamız, 2008: 151).

Görsel 24: James Rosenquist, Marylin için çalışma, 1962, tuval üzerine yağlıboya, 91.5 x 95.2 cm, Özel Koleksiyon

Görsel 25: Ben Vautier, Sanat Faydasızdır, Evinize Gidin, 1971, tuval üzeri akrilik, 97 x 130 cm, Galerie Bruno Bischofberger, Zürich

Ben Vautier'in imzasını taşıyan, türkçesi "Sanat Faydasızdır, Evinize Gidin" olan eserde de kırmızı ile karşılaşmaktadır (Görsel 25). Saldırgan bir bildirim olduğu çalışmada sanatın geçerliliği sorgulanmaktadır. Bu tutumuyla Fluxus akımına yakın bir tavır sergilediği görülen çalışmanın arka planındaki kırmızı renk dikkat çekicidir. Kırmızının şiddetli geriliminin hissedildiği çalışmada, beyaz renklerle yapılan yazı güçlü bir etki oluşturmaktadır. Tek cümlelik sözlerle sanatını yaratan Vautier, sanat çevresinin hiyerarşik yapısıyla adeta dalga geçmektedir (Sanat Dünyamız, 2008: 141).

Görsel 26: Leon Golub, *Paralı Askerler IV*, 1980, tuval üzerine akrilik, 305 x 584 cm, Londra Saatchi Koleksiyonu

'Paralı Askerler IV' isimli Leon Golub'a ait çalışma oldukça büyük boyutludur. Arka planın kırmızıdan oluştuğu eserde, yine şiddetli bir gerilim ve alay edici bir ifade söz konusudur (Görsel 26). Vurucu gerçekçiliğin yansıtıldığı eserde, paralı askerlerin saldırgan yapısı, terör ve vahşete yönelik bir dünya resmedilmektedir. Grafik unsurların yer aldığı çalışmada medya görüntülerinin kullanımı görülmektedir. Bu çalışma ile sanatçının vahşeti evrensel bir sosyal olay olarak eleştirdiği belirtilmektedir (Sanat Dünyamız, 2008: 149).

Kırmızınının 19 Mart 2008 ve 1 Kasım 2009 tarihleri arasında Paris Dekoratif Sanatlar Müzesi'nde açılan "Olabilirdiğince Kırmızı" adlı sergide başat rol üstlendiği görülmektedir. Sergide kırmızıya yüklenen anlamlardan türeyen kırmızı nesnelere bir araya getirilmiştir. Fransız toplumu üzerine odaklanılan sergide Al, Şarap Kırmızısı, Karmen Kırmızısı, Kiraz Kırmızısı, Koyu Kırmızı, Parlak Kırmızı, Magenta, Kızıl, Pas Kırmızısı, Terra Cotta Kırmızısı, Zincifre Kırmızısı ve daha sayısız kırmızı bulunmaktadır. Renkler sözlüğü yazarı Michel Pastoureau "Kırmızı renginden söz etmek, lafı gereksiz yere dolaştırmaktan başka bir şey değildir. Çünkü renk demek kırmızı demektir. Kırmızı üstün bir renktir, tüm renklerin önünde öncesindedir" demiştir. (Sanat Dünyamız, 2008-2009: 18). Ron Arad'a ait "Yumuşak Büyük Kolay Sandalye" isimli çalışma, günümüzün modern tasarımlarını yansıtmaktadır (Görsel 27). Sadece kırmızı renkten oluştuğu görülen sandalye yumuşak formlara sahiptir.

Görsel 27: Ron Arad, *Yumuşak Büyük Kolay Sandalye*, 1991, Musee des Arts Decoratifs, Paris, Fransa

SONUÇ

Resim sanatında kırmızı rengin serüveninin araştırıldığı bu çalışmada, kırmızının, ilkçağlardan günümüze resimde kullanılan başat bir renk olduğu görülmüştür. Mağara resimlerinden günümüze gelinceye kadar pek çok sanat akımında birincil renk olarak kırmızının, ayrıca toplumsal, dinsel, eleştirel ve psikolojik yönden pek çok anlamı bünyesinde barındırdığı izlenmiştir.

Çalışma kapsamında kırmızı rengin nasıl elde edildiği araştırılarak, kırmızıyı kırmızı yapan maddeler irdelenmeye çalışılmıştır. Kırmızı rengin oluşumunda üç ayrı kaynağın olduğu görülmüş olup, bunlar bitkisel, hayvansal ve mineral kaynaklardır.

Sonuç olarak kırmızı, savaşın, barışın, aşkın, nefretin, iyinin, kötünün, güzelin, çirkinin, yaşamın, günahın, öpücüğün, sarhoşluğun ve daha pek çok oluşumun iç içe geçtiği geniş bir yelpazeye sahiptir.

KAYNAKÇA

- ALAKUŞ, Y. Z., (2009). *Renk Olgusu ve Günümüz Mimarisindeki Yeri*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- APOSTOLOS-CAPPADONA, D., (2008-2009). *Kutsal Kırmızı*, P Dünya Sanatı Dergisi Kırmızı ve Sanat, Sayı:50
- BAYRAMİN, İ., (2011). *Wassily Kandinsky'nin Sanat Tanımı*, Işık Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi
- ÇİTOĞLU, S., (2008). *1945 Yılı Sonrası Afişlerdeki Renlerin Psikolojik Boyutları*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Uygulamalı Sanatlar Eğitimi A.B.D. Grafik Eğitimi Bilim Dalı, Ankara
- ÇÖMEN, A., (2010). *Resim Sanatında Rönesans'tan Empresyonizm'e Renk Kullanımı ve Kırmızı Rengin İfade Biçimleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Resim İş Öğretmenliği Programı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir
- ENEZ, N., (2008-2009). *Halları Kırmızıya Boyayanlar*, P Dünya Sanatı Dergisi Kırmızı ve Sanat, Sayı: 50
- FINLAY, V., (2004). *Renkler ve Boya Kutusundaki Yolculuk* (Çev. Kudret Emiroğlu), Dost Kitabevi Yayınları: Ankara
- GREENFIELD, A., (2008). *Güneşin Rengi*, Sanat Dünyamız, Sayı:106, YKY
- GÜVEN, Z., (2003). *Kandinsky-Abstre Sanatın Doğuşu*, Us Atölyesi, Yıl:1, Sayı:3, Helikon Basın Yayın Dağıtım Ltd. Şti. İstanbul
- İPŞİROĞLU, N., İPŞİROĞLU M., (1993). *Sanatta Devrim*, Remzi Kitabevi: İstanbul
- KANDINSKY, W., *Sanatta Ruhsallık Üzerine* (Çev. Gülin Ekinci), Altıkkırkbeş Yayıncılık: İstanbul
- ÖNDİN, N., (2008). *Nesnenin Çözünürlüğü: Kandinsky-Mondrian ve Kırmızı*, Sanat Dünyamız, Sayı: 106
- ÖZER, D., (2012). *Toplumsal Düzenin Oluşmasında Renk Ve İletişim*, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt:3, Sayı:6
- PETROVA, Y., (2008-2009). *Rus Sanatında Kırmızı 'Güzel' ve 'En Önemli'*, P Dünya Sanatı Dergisi Kırmızı ve Sanat, Sayı:50
- SERULLAZ, M., (2004). *Empresyonizm Sanat Ansiklopedisi* (Çev. Devrim Erbil), Remzi Kitabevi: İstanbul
- TANSUĞ, S., (1982). *Herkes İçin Sanat*, Altın Kitapları Yayınevi: İstanbul
- TANSUĞ, S., (2006). *Resim Sanatının Tarihi*, Remzi Kitabevi: İstanbul
- TURANİ, A., (2011). *Sanat Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi: İstanbul
- YILDIRAN, A., (2007). "Kırmızı", *Journal of İstanbul Kültür University*, pp. 23-29

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- <http://www.turkelhalilari.gov.tr/sayfalar.php?language=tur&icerik=dogalboyamacilik/kermes>
- <http://lebriz.com/pages/lsd.aspx?lang=TR&sectionID=0&articleID=285&bhcp=1>
- <http://lebriz.com/pages/lsd.aspx?lang=TR&sectionID=2&articleID=533>
- <http://www.e-skop.com/skopbulten/rus-avangardinin-devrimcisi-malevic-retrospektifi/2038>
- <http://www.harunyahya.org/tr/Kisa-filmler---Mutlaka-izleyin/36647/binlerce-yil-oncesine-ait-magara>
- <http://www.bilgiustam.com/cochinealkosnil-nedir/>
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gtse&arama=gtse&guid=TDK.GTS.54b6db8d0297c3.53407641
- <http://www.tersninja.com/nazilerin-kendilerine-sembol-olarak-sectigi-swastikanin-gizli-tarihi/>

GÖRSELLER KAYNAKÇA

- Görsel 1: <http://www.turkelhalilari.gov.tr/sayfalar.php?icerik=dogalboyamacilik/kermes> Erişim tarihi: 02.04.2016
- Görsel 2: <http://www.food-info.net/uk/colour/cochineal.htm> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 3: <http://www.tersninja.com/nazilerin-kendilerine-sembol-olarak-sectigi-swastikanin-gizli-tarihi/> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 4: <http://www.harbiforum.org/threads/ulke-bayraklari-ve-anlamlari.146106/> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 5: <http://www.harbiforum.org/threads/ulke-bayraklari-ve-anlamlari.146106/> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 6: http://esciencecommons.blogspot.com.tr/2013_08_01_archive.html Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 7: <http://egoistokur.com/insanligin-en-eski-muammasi-30-000-yillik-macera/#jp-carousel-24435> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 8: http://www.turkcebilgi.com/ebu_simbel Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 9: ALAKUŞ, Y. Z., 'Renk Olgusu ve Günümüz Mimarısındaki Yeri', Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Mayıs 2009, s. 46
- Görsel 10: <https://krizpots.files.wordpress.com/2013/09/ebbo.jpg> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 11: <http://www.ressamlar.gen.tr/jan-van-eyck/> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 12: <http://den-king.livejournal.com/134155.html?thread=1346059> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 13: http://en.wikipedia.org/wiki/Saint_Jerome_Writing Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 14: <http://www.impressionismus-gemaelde.de/Monet/Mohnblumen.jpg.php> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 15: <http://jorgesette.com/category/ensinar-com-arte/> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 16: <https://www.studyblue.com/notes/note/n/exam-3-final/deck/10979523> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 17: <http://www.istanbulsanatevi.com/product/otto-dix-gazeteci-sylvia-von-hardenin-portresi-7453/> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 18: <http://www.wikiart.org/en/kazimir-malevich/female-torso> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 19: <http://middletonvanjonker.com/2011/11/07/questioning-the-pursuit-of-new-forms/> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 20: <http://www.ibiblio.org/wm/paint/auth/kandinsky/kandinsky.comp-9.jp>, Erişim tarihi: 25.03.2014
- Görsel 21: <http://www.wassily-kandinsky.org/Mit-und-Gegen.jsp> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 22: <http://www.tate.org.uk/art/artworks/burri-sacking-and-red-t00787> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 23: <http://www.tate.org.uk/art/artworks/rothko-red-on-maroon-t01165> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 24: <http://weheartit.com/entry/group/1181167> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 25: <http://www.dizlemorrison.com/blog/?p=1599> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 26: <http://dolusozluk.com/?b=Leon+Golub> Erişim tarihi: 15.01.2015
- Görsel 27: ctie.monash.edu.au/ Erişim tarihi: 15.01.2015

